

Hrozí Iráku rozpad? Is Iraq in threat of disintegration?

Autor: Tomáš Raděj
Email: tomasradej@email.cz

Abstract: The essay about the current development of Iraq is mainly aimed at the potential threat of Iraq disintegration. Although since 2003 Iraq is vexed by violence and chaos, it still remains existing in its borders. Despite of this status quo Iraq is threatened by the potential disintegration. The motley composition of miscellaneous ethnic groups is described in this article and also their present situation is mentioned. The second part of analysis is dedicated to the thoughts about the possible secession of Iraqi Kurdistan and to the complicated Iraqi constitution, which can be seen as obstacle for the integrity of Iraq. The article thus presents an amount of certain scenarios in this volatile country, suffering from the low-intensity civil war and exodus of its population.

V souvislosti s americkou invazí do Iráku v roce 2003 a následným vývojem, jenž během posledního roku vpravdě nemá daleko k občanské válce, často slýcháme o možném riziku rozpadu Iráku. Objevuje se též množství komentářů a analýz, které potenciální disintegraci Iráku hodnotí z rozmanitých úhlů pohledu (srov. Keppel 2006). Skutečností zůstává (prozatím) jednotný Irák, navzdory patrným odstředivým tendencím, navzdory neúspěšným snahám okupačních sil o pacifikaci odboje a také navzdory sektářským a etnickým střetům, k nimž dnes v Iráku dochází.

Současná vlajka Irácké republiky

Vznik Iráku

Úvahy o nesourodosti Iráku a jeho možném rozpadu nejsou záležitostí několika posledních let, ale jsou stejně staré jako historie moderního Iráku. Sloučení tří někdejších osmanských pro-vincí

(vilájetů) v nový stát jako výsledek a důsledek jednání po první světové válce a nového geopolitického uspořádání regionu bylo ve své době krokem, který zapadal do britské strategie vytváření sfér vlivu na Středním východě. Tři osmanské administrativní útvary, jejichž sloučením byl v roce 1920 vytvořen Irák, byly svým etnickým a sociálním složením, jakož i geografickým a hospodářským charakterem, navzájem velice rozdílné (k obecné historii Iráku srov. Karsh, Rautsi 1996; Slughett, Farou-Slughettová 2003).

Vilájet Mósul, hornatý a úrodný severní Irák, byl tehdy převážně kurdským územím s historickými rodinnými a klanovými (v širším kontextu kmenovými) vazbami na území dnešního východního Turecka a severní Sýrie. Vilájet Bagdád představoval dnešní střední Irák, pouštní a vyprahlou krajinu s většinovým nebo téměř zcela sunnitským obyvatelstvem, pevně stmelěným konzervativními velkorodinnými vazbami a kodexem cti a mravů, budovanými v izolaci od center Osmanské říše po několik století.

Poslední osmanský vilájet al-Basra, který dotvořil zrod moderního Iráku, symbolizuje dnešní šíitský jižní Irák, relativně úrodnou rovinu protkanou stepí a polostepí, přerušovanou zvláště v deltě Eufratu a Tigridu bažinatým územím se zcela unikátním demografickým a sociohospodářským charakterem, přičemž tento vilájet měl přirozené a tradiční historické a rodinné vazby na šíitskou Persii – dodnes posilované rodinným spojením současných nejvýznamnějších iráckých a íránských náboženských klanů, které pro šíitské obyvatelstvo představují tradičně větší autoritu než politická moc.

Snoubením těchto rozdílných celků vznikla irácká monarchie pod britským vlivem. Zatímco v té době politicky neuvědomělé šíitské obyvatelstvo neprojevovalo výrazné snahy o autonomii, či nesouhlas se sunnitskou nadvládou z Bagdádu, nearabské kurdské etnikum již v období irácké monarchie v několika ozbrojených povstáních ukázalo své vlastní aspirace, sahající až k vytvoření nezávislého kurdského státu. Moderní historie Středního východu však kurdský národ rozdělila do čtyř států – Turecka, Iráku, Íránu a Sýrie – a do vínku tak Kurdům dala rozdělení mezi státy, které jakékoliv státotvorné snahy v průběhu 20. století zaškrtily buď již v samotném zárodku, nebo pomocí represí a brutálních vojenských kampaní následně při-váděly své kurdské menšiny k poslušnosti. Je však třeba podotknout, že sami Kurdové Středního východu jsou mnohdy rozděleni na rivalizující klany a kmeny i v rámci jednotlivých států, jsou rozděleni také existencí čtyř odlišných základních jazykových dialektů a dalších subdialektů a tak mnohokrát v moderní kurdské historii docházelo nejen k politickým svárům, plynoucím z těchto štěpení, ale i k bratrovražedným bojům.

Meziválečné stíny

Kromě útisku Kurdů bylo meziválečné období v Iráku též svědkem protiasyrských perzekucí. Masakry v asyrských vesnicích v roce 1933, které si vyžádaly tisíce životů, jsou dodnes připomínány v povědomí iráckých Asyřanů jako Den mučedníků (7. dubna) a vesnička Simele dodnes představuje pro asyrskou kolektivní paměť historické trauma a symbol stejně silný, jako v českém povědomí vesnička Lidice.

Je příznačné (nejen na Středním východě), že utlačovaná menšina se nejednou stávala naopak utlačovatelem. Neměli bychom zapomínat na historické reminiscence, které nám ukazují, že iráckí Kurdové, ač perzekvováni, nejednou sami byli původci útisku komunit, žijících v kurdsém prostředí. Je málo známou skutečností, jak významnou negativní roli hráli právě Kurdové např. v arménské genocidě, která se odehrávala na rozsáhlých územích rozpadající se Osmanské říše ke konci první světové války. Tisíce uprchnuvších Arménů, kteří tehdy unikali osmanským (tureckým) jednotkám, našly svou smrt z rukou kurdských tlup na území dnešního Iráku a Sýrie. Také masakry Asyřanů v roce 1933 byly z velké části dílem kurdských bojůvek, které tak ve 30. letech etnicky čistily kurdská území. Vzhledem k současné autonomii Kurdů na severu Iráku a existenci kurdské regionální vlády na severu země je otázka možného nerovnoprávného postavení nekurdských menšin v iráckém Kurdistánu velice aktuální. Ostatně, kurdské útoky na turkomanské cíle a střety obou etnik v problematickém Kirkúku jsou toho pádným důkazem.

Oficiální vlajka KRG (Kurdistan Regional Government of Iraq)

Daleko od pravdy nejsou podle autorova názoru historici a experti, kteří tvrdí, že Irák je z hlediska svého historického vývoje ve 20. století nejbrutálnější arabskou společností, sužovanou nebývalým rozsahem násilím a provázenou chaosem. Tento rys se projevoval i v postoji vůči jednotlivým etnickým a náboženským menšinám.

Současný vývoj jakoby potvrzoval podobné závěry, podpořené i zpětným ohlédnutím na četné převraty a pokusy o převrat, revoluce, přesídlovací a likvidační kampaně, války a vnitřní mezi-etnické

půtky.

Existence irácké monarchie až do jejího krvavého zániku v červenci 1958 byla plna obdobných excesů a případů násilí; v žádném jiném arabském režimu pravděpodobně neproběhlo takové množství ať již úspěšných či neúspěšných pučů. Konec monarchie v roce 1958 jakoby symbolizoval iráckou politickou kulturu, založenou na zastrašování a kultu síly i vedoucí osobnosti. Král Fajsal byl zavražděn běsnící lůzou, která jeho tělo při spontánním výbuchu násilí zohavila, ministerský předseda Núrí Saíd byl chycen v přestrojení v ženských šatech (prozradily jej jen jeho mužské boty) – rozzuřený dav vykuchal premiérovu vnitřnosti, vláčel jeho zhanobené tělo ulicemi a nakonec nabodl na plot ministerstva obrany.

Nástup strany Baas

Jestliže se období irácké monarchie vyznačovalo nestabilitou a potlačováním práv některých menšin, léta nově zrozené republiky mezi roky 1958 až 1969 násilným chaosem a nejistotou v kontextu soupeření různých politických a armádních frakcí, tak období od konce 60. let, které vyneslo k moci socialistickou stranu Baas, představuje další temnou stránku irácké historie. Zvláštní směs arabského socialismu (viz kupříkladu slogany typu „Sázej a jez“ nebo „Kdo neseje, nejí“ apod.) a panarabského nacionalismu by sama o sobě nemusela být pro Irák primárně zhoubnou ideologií, avšak postava nového a silného vůdce Saddáma Husajna, který se vynořil v 70. letech ve stranické hierarchii jako politicky nejschopnější vůdce, překroutila původní baasistický odkaz a vytvořila z Iráku stát jediného muže, stát, který přežíval až do roku 2003 (srov. Coughlin 2005). Saddámovský baasistický režim byl svou povahou režim, preferující spřátelené sunnitské klany a kmeny, který tak vnesl do irácké politiky další do té doby nevídaná rozdělení a opatření k zajištění nadvlády sunnitské menšiny (viz Gombár 2004).

Etnické složení

Etnicko-náboženské skladbě Iráku dominují tři komunity – nejpočetnější z nich je přibližně 75-80% Arabů a asi 18% Kurdů. Muslimové představují 92-95% populace (z toho šíité 60-65%, sunnitě 20-25%). Na tomto místě je třeba uvést, že drtivá většina Kurdů v Iráku je sunnitského vyznání, velmi malá menšina patří k šíitské větvi islámu a jako zvláštnost přežívají v několika hornatých oblastech poblíž Mósulu tzv. jazíkové (nazývání též „uctívači ďábla“, striktně endogamní komunita, někdy považovaná za jakési specifické kurdské subetnikum - jazídíja patří ke starým synkretickým islámským sektám, velice často je považována ortodoxními muslimy za pohanskou a příliš eklektickou, slučující ve své věrouce islámské prvky s prvky prastarých náboženských

předislámských kultů). Za mnohem účelnější pro potřeby naší studie ovšem považujeme v současnosti pojímat arabské obyvatelstvo ve dvou základních kategoriích, odpovídajících realitě dnešního Iráku. Z arabských komunit tak budeme hovořit i nadále o sunnitské a šíitské pospolitosti, přičemž nearabské menšiny jsou jako takové popsány na následujících řádcích a jejich odlišný etnický charakter je buď dostatečně dobře znám, nebo je námi zdůrazněn (srov. Shiblak 2005).

Kromě již zmíněných komunit tedy existují v Iráku i další pospolitosti, které můžeme označit za etnonáboženské menšiny – určujícím rysem těchto entit je svébytná náboženská ideologie, lingvistická odlišnost a nesporně i subjektivně pociťovaný odlišný etnický charakter příslušníků těchto menšin. Ten je leckdy posilován i endogamním charakterem některých společenství, která dodržují tradici sňatků v rámci svých malých a stmelených komunit.

Vyjma zmíněných komunit tak v Iráku můžeme nalézt především tzv. Asyřany, již svým pouhým názvem prastarou komunitu. Tato ryze křesťanská menšina je rozdělena na několik křesťanských denominací; kromě Bagdádu žijí dnes Asyřané hlavně v okolí Mósulu a Dohúku na severu Iráku. Jejich osídlení je též známo jako „Asyrský trojúhelník“. Paradoxně dnes Asyřané čelí nikoliv snahám o arabizaci jejich identity, nýbrž snahám o „pokurdštění“ ze strany iráckých Kurdů, jelikož oblast asyrských sídel se ocitla v rámci iráckého Kurdistanu. Jazykem Asyřanů jsou novoaramejské dialekty, ale běžným rysem iráckých menšin je dosud bilinguálnost, tedy i plynulá znalost arabštiny (ovšem s pádem saddámovské vlády a příchodem mladších generací se postupně vytrácí). Tento problém se však týká i dalších iráckých nearabských komunit, včetně Kurdů. Reálné odhady hovoří o cca 800 000 až miliónu iráckých Asyřanů, což by z Asyřanů tvořilo druhou největší nearabskou menšinu po Kurdech a asi 3% irácké populace, ale podle některých seriózních odhadů opustilo Irák po roce 2003 až 200 000 Asyřanů (což by představovalo disproporční podíl v počtech iráckých uprchlíků).

Vlajka asyrského etnika

Další nearabskou menšinou, zasluhující zmínku, jsou tzv. Turkomané, menšina turkického původu, hovořící dialektem blízkým anatolské turečtině a ještě více dialektům jižního Ázer-bajdžánu. Odhady hovoří o 200 tisících až 2,5 miliónech příslušníků menšiny, která žije na severu Iráku v okolí měst Mósul, Kirkúk či Erbil. Turkomanů, stejně jako Asyřanů, se dotkla vynuceně prosazovaná asimilace ze strany baasistického režimu, zákaz jejich specifického tureckého dialektu ve školách a v médiích a

později i zákaz jeho veřejného užívání. Turkomanům nyní hrozí větší nebezpečí asimilačních snah ze strany Kurdů a mnoho ozbrojených šarvátek ve významném městě Kirkúk se v posledních letech odehrálo jako výsledek kurdsko-turkomanské nevraživosti.

Vlajka iráckých Turkomanů

Pestrá mozaika iráckých pospolitostí, jejichž část byla nyní zmíněna, je výsledkem nesmírně bohaté historie regionu, jehož plochu dnes zaujímá moderní Irák. Státní útvary a starobylé říše, které se kdysi rozkládaly v povodí Eufratu a Tigridu, životodárných vodních tepen této oblasti, přispěly každá svou vlastní specifickou rolí k dnešní různorodosti populace Iráku.

Mezopotámie, Sumerská říše, Akaddská říše, Babylón a Asýrie, významné fáze islámského chalífátu, mongolské dynastie z centrálních asijských stepí, Osmanská říše a další entity zanechaly svou nesmazatelnou stopu (srov. Murier 2004). Následkem současného chaosu je bohužel i značné zplundrování starověkého dědictví země.

Opomenout nesmíme kdysi významnou a dnes již totálně skomírající židovskou menšinu, zbytky iránské menšiny na východě Iráku a rovněž menšiny arménskou a cikánskou (zvanou Qawlíja). Je smutným pravidlem, že v období občanských válek a národních krizí obecně se menšiny stávají terčem útoků rozmanitých radikálních uskupení – v iráckém kontextu je někdy nearabský původ příslušníků menšin společně se zarytými předsudky většinového obyvatelstva důvodem pro ostrakizaci a někdy i smrtící útoky. Např. několik cikánských vesniček bylo napadeno a zdevastováno šíitskými milicemi radikálního duchovního Muqtady as-Sadra; cikáni jsou v Iráku tradičně považováni za hloupé, nevzdělané a za druhořadé občany. Arménská menšina se zase naopak těší reputaci inteligentních lidí a obratných obchodníků s dobrým finančním zázemím – což ovšem neznamená, že arménská menšina by čelila menšímu riziku. Punc nearabské menšiny s odlišnými zvyklostmi totiž nadále zůstává a extremismus některých povstaleckých a teroristických skupin v Iráku nerespektuje žádné hranice.

Zcela neznámá je na západě Iráku kupříkladu též malá národnostní menšina tzv. Šabaků (asi 60 000 osob). Se svou politickou silou a malým počtem nemohou mnohé menšiny v lepším případě očekávat v budoucnu nic více a nic méně než respektování svých unikátních zvyklostí a způsobů života; ale jak se dnes ukazuje, Irák patrně ještě čeká dlouhá cesta k politické kultuře, ve které bude chápána i malá a politicky bezvýznamná menšina jako svého druhu obohacující prvek. Při posuzování otázek, zda a do jaké míry je pravděpodobný rozpad Iráku, musíme mít na paměti neblahý odkaz baasistického režimu a jeho postoje k iráckým menšinám.

Nejvýstižněji můžeme zhodnotit taktiku saddámovského režimu vůči nesunnitským společenstvím jako „metodu cukru a biče“.

Útisk iráckých Kurdů

Kurdské obyvatelstvo na severu Iráku bylo zvláště na konci 80. let vystaveno brutální arabizační kampani, která započala v roce 1986 a trvala do roku 1989; do povědomí se zapsala pod názvem al-Anfál (název koránské súry, pojednávající o válce). Střízlivé odhady hovoří o 50 000 až 100 000 obětí, kurdské zdroje hovoří o cca 180 000 obětech. Důvodem protikurdských kampaní byl sice po desetiletí projevovaný kurdský separatismus – avšak primární příčinou represí byl zvláště paranoidní pocit Saddáma Husajna, že kurdské autonomistické požadavky ohrožují jeho politické přežití. Zpětně se může zdát nadsazené hodnotit protikurdské represe v celé jejich šíři jako „rozmar“ jediného muže, ale Irák byl od 70. let Saddám Husajn. Vše pronikající kult osobnosti a všudypřítomný bezpečnostní aparát měl zajistit politické přežití Saddáma Husajna, který příležitostně utiskovaným menšinám nastavoval i vlídnou tvář. Vládní ofenzívy a hanění kurdské opozice se tak příležitostně střídalo s široce propagovaným udílením dotací pro kurdské oblasti, zmínkami o respektování kurdské kultury a tradic, jakož i setkáváním kurdských činitelů s laskavým a usmívajícím se vůdcem.

Na tomto místě je třeba říci, že kurdskému úsilí o nezávislost nikdy dříve v historii ne-prospěla vnitřní štěpení – a také saddámovské období přináší hojně důkazy o této slabině kurdských snah. Dvě hlavní kurdské frakce, PUK (Vlastenecký svaz Kurdistánu – vůdce Džalál Tálabaní) a KDP (Demokratická strana Kurdistánu – vůdce Masúd Barzání) byly mnohdy zaslepeny vzájemným antagonismem, čehož Saddám nejednou dovedně využil a rozštěpil tak kurdské řady vyčerpávajícími vnitřními sváry. V období saddámovské nadvlády existují podle našeho mínění tři významné milníky postoje ke Kurdům – za prvé v polovině 70. let (zvláště 1974-75) velmi těžké boje irácké armády s kurdskými partyzány (známými jako pešmerga – „čelící smrti“), které vyústily v ústupky iráckého režimu kurdským požadavkům. Ústupky však přišly ve slabé chvílce saddámovské diktatury, zle tlačené šáhovým Íránem k přijetí íránských požadavků ohledně demarkace hranic – výměnou za iráckou „ztrátu tváře“ mělo být utnutí íránské podpory kurdskému guerillovému hnutí. S iráckou politickou porážkou v jednáních s Íránem však přišla pohroma pro kurdský odboj – s vyschnutím íránské pomoci irácká vláda obnovila po roce 1975 svou plnou vládu nad odbojným kurdským územím a přišly represe, již tradičně doprovázené i „cukrem“ a zdánlivě smířlivým postojem Saddáma ke kurdské neposlušnosti. Druhým výrazným milníkem byla druhá fáze irácko-íránské války v letech 1980-88 a situace, kdy se

v roce 1986 ocitl Irák ve své nejtěžší hodině celé války. Pouhé riziko kurdské páte kolony v této chvíli představovalo pro přežití saddámovské diktatury fatální hrozbu a tak přišly do jisté míry preventivní represe Kurdů ze strany režimu – ztělesněné hrůzami kampaně al-Anfál. Západ sice zná jako symbol represí použití chemických zbraní v městečku Halabďža v roce 1988, ale systematické násilí zahrnovalo nucené přesídlování, sběrné tábory, popravy kurdských mladíků a mužů v tzv. vojenském věku (v praxi od zhruba 14 do 60 let) a další zvěrstva. Zdecimované kurdské obyvatelstvo však přesto povstalo v roce 1991 znovu proti saddámovské krutovládě v rozhodném odporu, který je třetím význačným milníkem kurdské existence pod jařmem saddámovské diktatury. V atmosféře války v Perském zálivu a úspěšné spojenecké operace Pouštní bouře nebyli Kurdové naštěstí zcela ponecháni napospas odvetě režimu a započala tak de facto kurdská cesta k nezávislosti, ztělesněná dnes polonezávislou kurdskou regionální vládou. Vždyť kdo by kdysi v letech hlubokého útlaku tušil, že Kurd Džalál Tálabaní se stane iráckým prezidentem?

Možné scénáře vývoje

Je nutné počítat s tím, že iráčtí Kurdové navzdory současnému nesouhlasnému postoji mezi-národního společenství budou i nadále své autonomistické snahy silně projevovat a nebudou chtít jen kurdskou regionální vládu, ale mnohem více. Pokračující nestabilita jižního a zvláště středního Iráku je silným impulsem pro Kurdy, aby ve vhodném období naplno projevíli dávná přání a ambice a deklarovali úplnou nezávislost.

Jestliže kurdská menšina reprezentuje nejmocnější separatistický element dnešního Iráku, nejpočetnější a nejsilnější irácká komunita, *šíité, nijak neartikulují snahy o likvidaci Iráku jako jednotného státu*. Disponujíc značným ropným bohatstvím a také mocí nad bezpečnostním aparátem nemají šíité důvody k rozdělení Iráku (k tomu srov. Nakash 2003).

Často vyslovované obavy nad možným spojením iráckých šíitů s šíitským iráckým režimem sice argumentují společnou šíitskou vírou, ale existují dva zásadní faktory, s nimiž je nutné počítat – perský Irán není etnicky, ani lingvisticky spřízněn s iráckými arabskými šíity, navzdory již zmiňovanému propojení některých významných náboženských rodin, daným propojením významných šíitských center vzdělanosti a víry (Nadžáf a Karbalá v Iráku, Mašhad a Qom v Íránu). Druhým faktorem je odlišnost nábožensko-politické doktríny, irácká varianta šíismu spočívá na základech chomejníovských ideálů, ztělesněných v ideologii velájat-e fakíh („vláda duchovního“) – naproti tomu irácká šíitská tradice považuje iráckou verzi za příliš radikální a puritánskou, neodpovídající věroučným prvkům iráckých šíitů. Třebaže dnes nelze popřít inspirační potenciál iráckého režimu především mezi mladými, svobodnými a frustrovanými iráckými šíity, přinejmenším první rozdělující faktor se zdá být zatím celkem silným motivem pro nenavázání bližšího spojení s iráckými šíity. Pokud jde o druhý faktor, období pokračující krize a politického

vakua je nesporně vhodným podhoubím pro radikální proiránské elementy v Iráku – ale do jaké míry se jedná o pouze pragmatický svazek nebo o ideologický „sňatek z lásky“, bude ovlivněno, ač to zní banálně, celou škálou komplementárních faktorů. V tom případě by v hypotetickém scénáři především zesílení a další kvalitativní posun sunnit-ského odboje, či odtržení Kurdistanu, mohlo hrát přibližovací roli a iráčtí šíité by patrně vyjadřovali větší touhu po spojení s Íránem – intenzita těchto tužeb by zřejmě byla přímo úměrná dopadům těchto událostí na šíitskou komunitu.

Pravděpodobnější variantou vývoje je však vlastní cesta iráckých šíitů při budování nového Iráku a spíše nechuť k bližšímu přimknutí k iránskému režimu. Ostatně iráčtí šíité během irácko-iránského konfliktu svou krví zpečetili „společenskou smlouvu“ s iráckým státem a jen zlomek iráckých šíitů kolaboval s iránským nepřítelem. Ani iráckým šíitům se přesto nevyhnuly masové deportace a vyhánění z oblastí, považovaných režimem za strategické. Úplné vyhoštění se dotklo 100 000 až 200 000 iráckých šíitů, kteří uprchli do Íránu, další šíitské rodiny byly režimem přesídleny na sever do sídel, z nichž byly vyhnány kurdské rodiny. Deportace šíitských arabských rodin z jižních rovin do horského prostředí Kurdistanu nejenže vykořenily a dezorientovaly nově příchozí šíity, ale také později přilily oleje do ohně vzájemné kurdsko-arabské nevraživosti. Přesuny některých nepohodlných šíitských rodin nejenže umístily šíity do lépe kontrolovatelných oblastí, ale navíc i pomáhaly arabizovat na ropu bohatý region Kirkúku – existovaly však i mnohé dobrovolné přesuny šíitských rodin za vidinou levného bydlení a půdy, které strana Baas nabízela jako lákadlo pro dobrovolné přesuny. Kirkúk je tak dnes jablkem sváru nejen mezi Araby a Kurdy, ale také mezi Kurdy a Turkomany.

Rozpad Iráku si jistě nepřejí sunnitě. Nikoli z lásky k jednotnému státu; převládá pragmatis-mus – sunnitům by zbyly pouště a části Iráku bez nerostných surovin (a části Bagdádu, kde se ale stále více „zabydlují“ šíitská komanda smrti a šíitské rodiny) (srov. Raděj 2007).

Vzhledem k výše uvedenému není pouhou akademickou otázkou zabývat se rizikem potenciálního zániku Iráku tak, jak jej známe dnes. V západních úvahách je tato alternativa noční můrou, která by rozdmýchala kurdské povstání v Turecku, vyvolala tureckou invazi do severního Iráku, posílila iránský režim spojením s iráckými šíity a ve svých konečných důsledcích destabilizovala celý Střední východ.

Rozpad Iráku – co by opravdu přinesl celé oblasti? Existují teze, že hlavním důvodem, proč americké tažení v roce 1991 nedokončilo svržení saddámovské diktatury, byly obavy USA z rozpadu Iráku. Strategické úvahy mohly vést opravdu v té době k závěrům, že Saddám Husajn u moci je menším zlem než jeho svržení zažehnout válku na celém Středním východě a uvolnit stavidla běsnění všech nevyřešených, starých i aktuálních antagonismů a křivd. Rozpad Iráku je tedy relativně pravděpodobným, ale nikoli jediným možným scénářem. Prohlubující se autonomie iráckého Kurdistanu je mnohými Kurdy bezesporu vnímána jako historická šance, jež by se neměla promarnit. Projevy (skryté i otevřené) neloajality a nezávislosti na centru, kterým je násilím zmítaný Bagdád, jsou den ode dne hmatatelnějšími. Vědomí všech křivd a nepravostí, které se staly během posledních

desetiletí, je jen jedním z průvodních jevů současnosti.

Kurdistán nechce mít namnoze nic společného s nestabilitou ostatních částí Iráku, ale na druhou stranu se jistě i vlastních krůčků ke skutečné nezávislosti bojí. Obavy z turecké vojenské intervence, které výhrůžně zaznívají z úst tureckých představitelů, na klidu iráckým kurdským nacionalistům nepřidávají. I v Turecku však už zazněly hlasy (včetně bývalého tureckého prezidenta!), považované prozatím za kacírské, které tvrdí, že existence nezávislé kurdské entity na severu Iráku může být politickou skutečností, se kterou by se Turecko dokázalo smířit – a dokonce s nově vzniklým útvarem sousedsky spolupracovat. V prognózách dalšího vývoje tak pracujeme s neznámými proměnnými, jako jsou chování a státoprvní snahy kurdské elity v Iráku, reakce Turecka a rozhodovací procesy na nejvyšších místech země, budoucí vývoj středního a jižního Iráku a zvláště pak případná reakce zbytku Iráku po odtržení Kurdistánu.

Jsem toho názoru, že destabilizovaný Irák by dokázal akceptovat odtržení Kurdistánu bez větších bojů a krveprolití jen v případě velké vnitřní slabosti a pokračujících sektářských střetů, které se ovšem jeví být velmi pravděpodobné, avšak nikoli nevyhnutelné. Naopak, zvažujeme-li různé alternativy, může dojít ke sjednocení dvou bojujících skupin, sunnitů a šíitů, s cílem zabránit kurdské secesi!

kud se Kurdistán odtrhne a Turecko se z různých vnitřních i mezinárodních důvodů ne-odhodlá ostře zakročit, syrská i iránská nevraživost nebude s velkou pravděpodobností vojensky artikulována a na mapě světa vznikne nový stát. Možná hlavní otázkou pro budoucí posilování autonomie a (snad?) samostatnosti iráckého Kurdistánu však bude, zda a jak Kurdové dokáží obhájit i na mezinárodní scéně své požadavky a především uspokojivě přerozdělit ropné bohatství v kirkúcké oblasti; tato ryze ekonomická otázka se může stát hlavním rizikem: bezpečnostně-politickou otázkou a i kamenem úrazu budoucího státoprávního uspořádání země..

Jestliže tedy připustíme, že rozpad Iráku není vyloučený a vznik samostatné kurdské části ve střednědobém horizontu budeme považovat za poměrně vysoce pravděpodobný, odlišné hodnocení bude představovat uspořádání nekurdských částí Irácké republiky. Vznik sunnitského státního útvaru je dosti nepravděpodobný, vznik samostatné šíitské entity rovněž.

Hovořili jsme o tom, že rozpad Iráku není jediným možným scénářem budoucího vnitřního uspořádání Iráku. Druhou variantou a my ji v současné době považujeme za pravděpodobnější, je možná dohoda hlavních aktérů současné politické scény v Iráku na budoucím federativním Iráku s výrazně posílenými prvky autonomie regionů.

Federativní Irák je zakotven v Ústavě a v současné době je podporován jak kurdskou koalicí, tak většinou šíitských politických entit a sunnitsko-sekulárními stranami. Rezervovaně se k federaci staví sunnitě, zejména Asociace sunnitských učenců.

Irácká ústava a její úskalí

Hovoříme-li o hypotetických scénářích dalšího vývoje Iráku, především se zřetelem na jeho celistvost, jako červená nit všemi úvahami se vine otázka současné irácké ústavy, kterou jsme doposud úmyslně nezmínili. Dosti již bylo napsáno o tom, že byl tento základní dokument přijat příliš urychleně, že americká okupační správa dala raději přednost splnění slibovaného termínu před důsledným „vyladěním“ textu ústavy, a že okolnosti, provázející přípravu a schvalování ústavy byly neodpovídající přípravě tak stěžejního dokumentu – pro nás je v této souvislosti důležitým faktem především reflexe některých článků ústavy, pojednávajících buď o našem tématu nebo ve vztahu k němu majících fatální důležitost.

Články ústavy, věnující se tématu federálního uspořádání, mají objektivně řečeno značně decentralizační charakter. Obzvláště článek 114 je v našem kontextu dostatečně ilustrující – případný střet v otázce federálních (tedy centrálních) kompetencí (pokud výslovně tyto nepřísluší federální vládě) a stanovisek s kompetencemi regionálních administrativ je vyřešen ve prospěch regionů, neboť ústava v tomto případě stanovuje, že „přednost bude dána regionálním zákonům“. Nutno podotknout, že dosud jediným existujícím regionem sui generis je irácký Kurdistan, spravovaný KRG (Kurdskou regionální vládou). Vznik dalších regionů je podmíněn ústavou stanovenou „prostou většinou hlasů“ v iráckém parlamentu. Vzhledem k závažnosti podobného vývoje je až překvapivé, že není požadována kupříkladu absolutní většina. Je tak velice nasnadě, že nejnadhší podmínky pro vznik podobného regionu se dnes teoreticky nabízejí početné šíitské komunitě, která zatím pragmaticky spolupracuje s iráckými Kurdy a akceptuje kurdskou autonomii – jistě doufajíc, že současnou existencí kurdské KRG autonomistické požadavky iráckých Kurdů končí.

Otázka federálního uspořádání je úzce provázána též s přerozdělením zisků z nerostného bohatství – spravedlivá distribuce zisků v rámci státu je sice kýženým ideálem nové irácké republiky, který ústava zakotvuje a nezpochybňuje, ale v příštích letech budeme s napětím sledovat, zdali se toto citlivé téma nestane jednou z rozbušek v mírové koexistenci jednotlivých iráckých komunit (blíže viz Raděj 2003).

Vzhledem k tomu, že sunnitská komunita obývá střed země, kde „nic není“, přispívá tato skutečnost bezesporu k sílícímu pocitu jejich marginalizace a obav ze značných nevýhod z toho plynoucích na

politické scéně - naopak kurdská a šíitská komunita se může těšit ze značných ropných, a strategicky významných, zdrojů na svých územích. Otázka zůstává - kdo v budoucnosti zaručí, že sunnitě nebudou žehrat na podhodnocení svých podílů a budou se považovat za menšinu, která není v otázce redistribuce financí, plynoucích z nerostného bohatství, terčem ústrků a křivd?? Ústava by měla být normativním dokumentem, který by v rámci možností obecně, leč přesto dostatečně, formuloval odpověď na námi zmíněné nevyřešené problémy - avšak Irák má dnes ústavu, jež trpí spoustou vágních a mlhavých definic, odkazováním na další zákony, jež dodnes nejsou přijaty, odvoláváním se na budoucí dodatky, které dosud nikdo „nedodal“ apod. S jen velmi malou nadsázkou tak můžeme říci, že systém vypracovávání ústavy se spoléhal na princip „bukra“ (v hovorové arabštině „zítra“), tedy vědomé odkládání velice klíčových faktorů budoucího uspořádání.

Je zřejmé, že ústava a její zmínky o federálním uspořádání odrážejí současný chaotický stav irácké společnosti, jakož i patrnou bezradnost USA tváří v tvář tak mnoha komplexním problémům. Ale právě proto jsme toho názoru, že ústavě se jako základnímu dokumentu měla věnovat větší pozornost, jako stavebnímu kamenu, na němž by se pokračovalo ve stabilizaci posaddámovské společnosti.

Silná irácká federace, s dobře propracovanou ústavou a zákony, je jedinou alternativou konkurující možnému rozpadu Iráku. O to větším neštěstím a nebezpečím je skutečnost, že současná ústava nejenže není považována v samotném Iráku (nemluvě o mezinárodních názorech) za kvalitní právní text, ale v zásadě za dokument, jenž obsahuje i zárodky problémů příštích. I objektivní mezinárodní analýzy kupříkladu docházejí k názoru, že ústava v konečném důsledku marginalizuje sunnitskou komunitu ve středu Irák - a bez spokojenosti většiny sunnitské pospolitosti Iráku nemůžeme doufat ve stabilní Irák.

Mohlo by se zdát, že doposud jen skepticky mapujeme stávající problémy a nepřipouštíme možný pokrok - ovšem naděje v tento pokrok, v rozumný postup elit hlavních etnonábožen-ských komunit a jejich schopnost dohodnout se na klíčových, a námi zmíněných, problémech představuje jedinou naději pro zachování jednotného Iráku tak, jak jej známe dnes.

Literatura a zdroje:

- Coughlin, C. 2003. *Tajný život Saddáma Husajna*. Praha: BB Art.
Gombár, E. 2004. *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha: Karolinum, 2004.
Karsh, E., Rautsi, I. 1996. *Saddám Husajn*. Praha: Melantrich.
Keppel, G. 2006. *Válka v srdci islámu*. Praha: Karolinum.

- Munier, G. 2004. *Iraq. An Illustrated History and Guide*. Northampton (USA): IPG.
- Nakash, Y. 2003. *The Shiis of Iraq*. New Persey: Princeton University Press.
- Raděj, T. Irák - nekonečný příběh násilí a omylů. *Mezinárodní politika*, XXXI, 7, 2007, s. 35 – 36.
- Raděj, T. *Válka v Iráku v roce 2003 a její důsledky pro ropný průmysl*. *Mezinárodní politika*, XXVII, 9, 2003, s. 8 – 9.
- Shiblak, A.. 2005. *Iraqi Jews. A History of Mass Exodus*. London: The Lure of Sion.
- Sluglett, P., Farouk-Sluglettová, M. 2003. *Irák od roku 1958*. Praha: Volvox Globator.